

Світанок

№ 6 (609) Додаток «Нашого слова» № 51 для дітей Листопад-Грудень 2024 року

PL ISSN 0239-5460 Numer indeksu 366609

Святий Миколай у школі в Бартошицях; світлина з архіву школи

Гарних і спокійних Свят!
Щасливого Нового року!

НАШ УКРАЇНСЬКИЙ ВЕРТЕП — гарна різдвяна традиція

Дорогі Школярі!

Інколи всім нам здається, що про ВЕРТЕП знаємо абсолютно все. Кожен із нас бачив Вертеп, майже всі діти були колись активними акторами Вертепу. Коли зближається Різдвяний час... сестра-катихитка з великою радістю при-

Пригадаймо...

- * **Вертеп** (зі старослов'янської мови) — печера.
- * **Вертеп-інсталяція**. Макет у вікні або під ялинкою. Імітація печери, де народився Ісус Христос.

носить на урок новий сценарій. Починає роздавати ролі. Ось, приклад: Софійка буде Марією, Петро буде Йосифом, Михайло — Іродом, Івасик — пастушком, Ганя — Ангеликом, і так далі, і так далі... Пізніше відбуваються репетиції, і врешті-решт — довго очікуваний парафіяльний Святвечір, де школярі виступають із цим цікавим Вертепом.

АЛЕ: справа непроста. Слово ВЕРТЕП — багатозначне. В наш час інформації про Вертеп подають книжки, статті та електронні джерела: *Велика українська енциклопедія*, *Сучасна енциклопедія України*, *Словник українського сакрального мистецтва*, Вікіпедія чи ChatGPT.

Український Вертеп як явище української культури досліджують науковці, писали і пишуть про нього письменники — серед інших, писав про Вертеп Іван Франко.

* **Вертеп-скриня**. Ляльковий театр. Старовинний пересувний ляльковий театр у вигляді двоярусної скрині, де розігрували різдвяну драму та сатирично-побутові інтермедії.

* **Вертеп** — різдвяне дійство з акторами, так званий живий Вертеп. Вертепники ходять від хати до хати, показують свій Вертеп і вітають господарів зі святами.

Насамперед варто сказати коротко про **Вертепи-інсталяції**. Це цікава традиція влаштовувати Вертепи у вікнах (на підвіконниках). Цим займалися перед або на початку різдвяного посту. На сіні, а інколи на снігу (з вати) ставили дерев'яні або паперові фігурки... Такий Вертеп удома ладнали з дітьми. У кінці XIX – початку XX століття його ставили також під різдвяними ялинками. Ця традиція відродилась у сучасних

→ містах і селах разом із відновленням Незалежності України.

Дуже гарною різдвяною традицією були колись **Вертепи-скрині**. Найдавнішим із відомих збережених таких українських Вертепів науков-

ці називають Сокиринський (Галаганівський) вертеп, який у 1770 році бурсаки Києво-Могилянської академії подарували родині Галаганів. Ця дерев'яна конструкція мала два поверхи та вигляд палацу блакитного кольору. Зазвичай, Вертеп-скриня робився із дерева чи картону. Дерев'яну скриньку замовляли у столяра (вона могла бути велика або мала), а прикрашали вже самостійно тканинами, хутром та кольоровим папером. Образи героїв та оздоблення змінювались відповідно до місцевості, сюжету і фантазії творця. Знизу були прорізи у підлозі — щоб вертепник, який говорив, співав та керував фігурками за допомогою дротиків, міг їх переміщувати. Збоку були ніші для входу і виходу фігур, закулісся. Вертеп мав класичну архітектуру у два поверхи. Поверх нагорі — це «Небо», а поверх внизу — «Земля». У такому Вертепі брало участь до 40 героїв.

Вертепна драма складалася з двох частин: перша — релігійна (відбувалася на верхньому поверсі) — розповідь про народження Ісуса Христа та злочин царя Ірода, подана крізь призму народної свідомості. Друга частина — світська (відбувалася на нижньому поверсі) — це комічно-побутові сценки із народного життя.

Колядницькі гурти, особливо молодіжні, носили Вертеп-скриню по містах та селах і показували вертепну виставу українській громаді.

З часом в Україні такі вертепи перетворили на живе дійство, де замість ляльок діяли живі особи.

Вертеп — різдвяне дійство з акторами, так званий живий Вертеп.

Український «живий» Вертеп має глибоке коріння, пов'язане з народною традицією та християнськими обрядами. Це театралізоване дійство, яке зародилося в Україні в XVI – XVII століттях і стало важливою частиною різдвяних святкувань. Живий Вертеп часто виконувався у формі ходи, під час якої учасники співали

колядки і грали свої ролі. У «живому» Вертепі часто беруть участь школярі та молодь, які відтворюють історію Різдва Христового, додаючи сучасний колорит, гумор, а навіть соціальну і політичну сатиру. Обов'язкові персонажі Вертепу: Ісусик, Марія з Йосифом, Ангел, Пастушки, Три Царі, Ірод, Смерть, Чорт... Усі, хто виступає у Вертепі, мають відповідні костюми.

Часом до традиційних Вертепів додаються сучасні елементи. Наприклад, упровадження актуальних персонажів — волонтерів, воїнів ЗСУ чи політиків. Щорічно Вертепи організують школярі, пластуни, а навіть студенти. Відбуваються також благодійні Вертепи, де молодь збирає кошти для потребуючих чи української армії.

Найкращі українські Вертепи можна побачити на різдвяних фестивалях та оглядах.

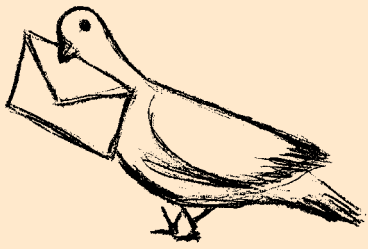
Вертепи гуртують усі покоління українців, створюють святковий настрій, збагачують і підтримують рідну традицію та культуру.

Завдання:

★ Приготуй разом із друзями та своїм учителем Вертеп-інсталяцію. Можна його поставити у вікні в Вашому класі так, як це робили колись наші предки у своїх помешканнях та хатах.

★ Подивися «свіжим» оком на український Вертеп у своїй парафії, а якщо будеш мати змогу — візьми в ньому активну участь.

Ярослава Кобилко
Світлина з мережі

«СВІТАНКОВА» ПОШТА

ТЕТЯНА СЛОЙКА
СВІТЛИНИ: АВТОРКИ

Майстер-класи на уроці української мови у Слупську

Усім відомо, що творчі ручні роботи не лише розвивають практичні вміння, але й виховують у нас креативність, уважність, акуратність і любов до творчості. Учні 4–5 класів із Пункту навчання української мови у Слупську мали змогу

нове та оригінальне, отже мета таких творчих уроків багатогранна і спрямована на всебічний розвиток учнів. Майстер-класи не лише формують естетичне сприйняття та інтерес до мистецтва, але й створюють теплу й затишну атмосферу, сприяють емоційному комфорту учасників, допомагають дітям та дорослим відчутти наближення свят і створити магічний настрій.

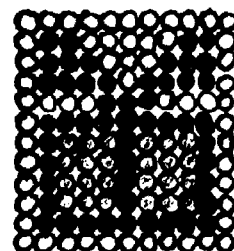
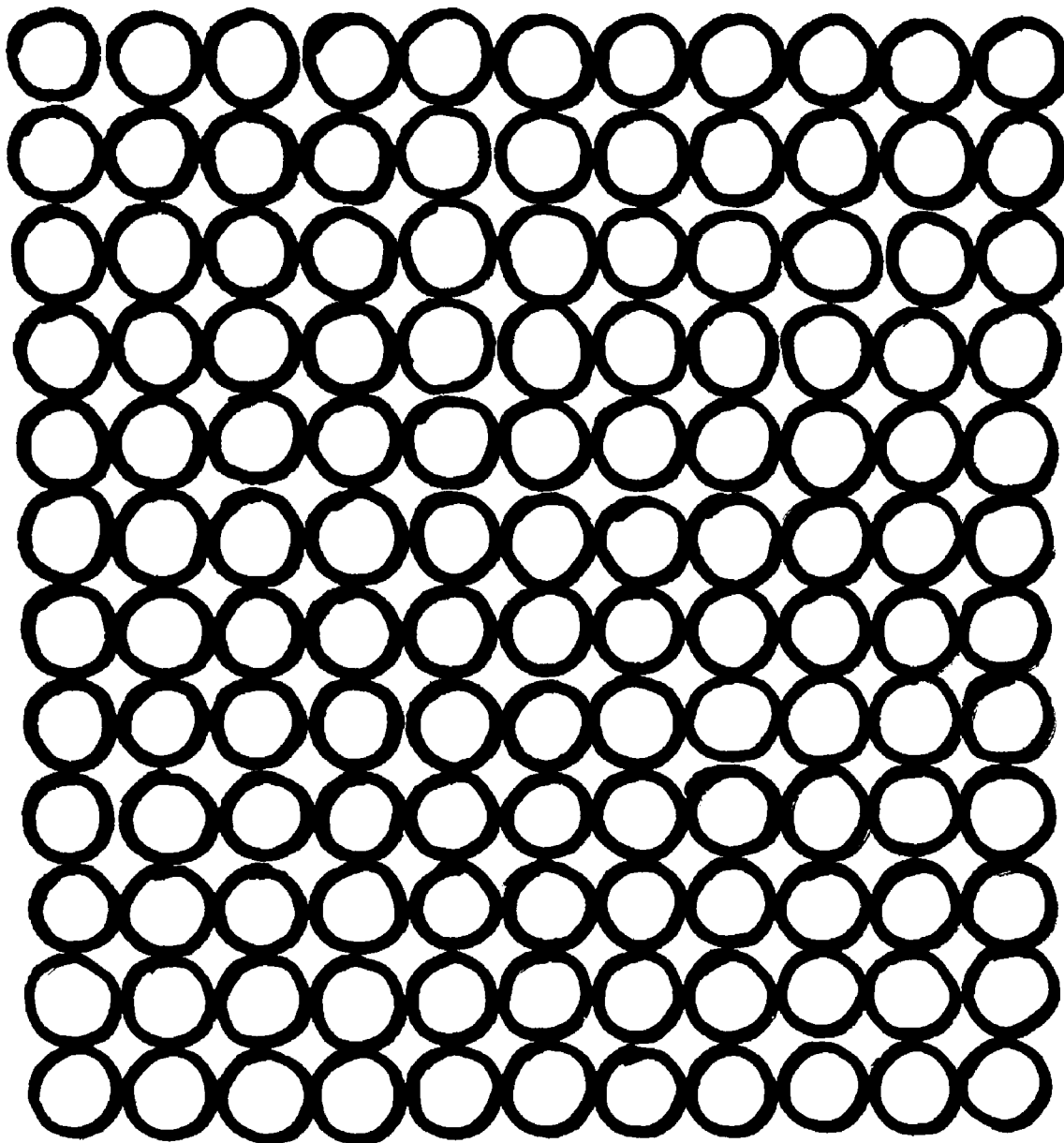
зануритися в культурні традиції зимових свят і познайомитись із традиційними народними ремеслами. Технікою валяння на сухо, використовуючи вовну і спеціально призначену для цього голку діти власноручно створили різдвяні ялинкові прикраси — чудові сніговики! Ручна праця стимулює дитячу уяву, допомагає створити щось

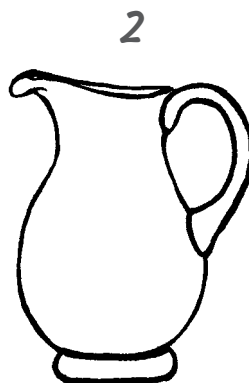
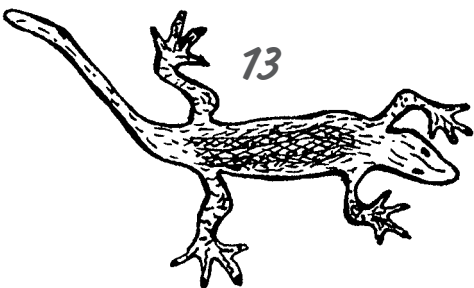
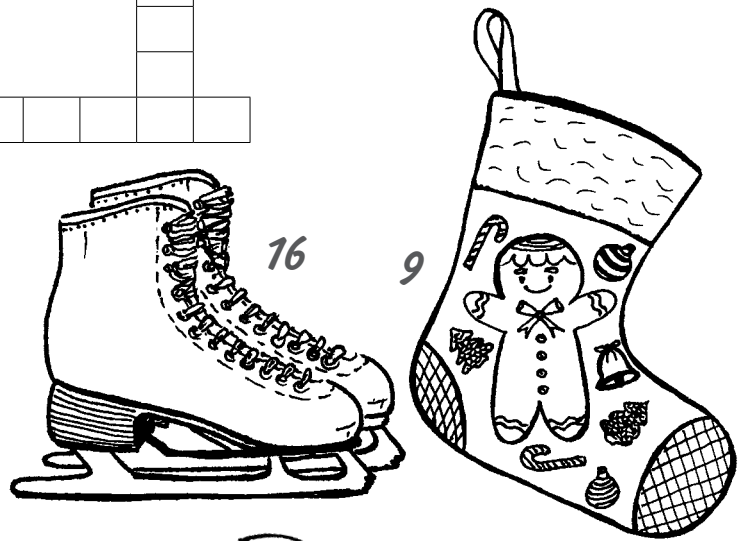
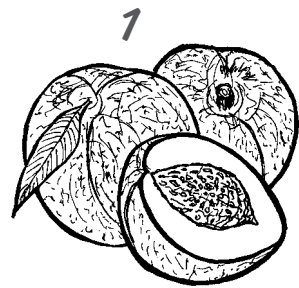
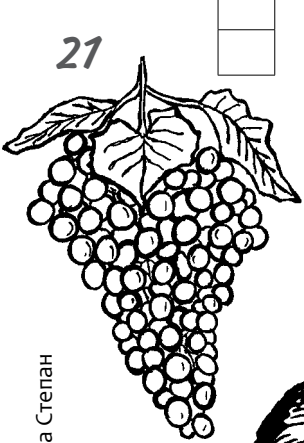
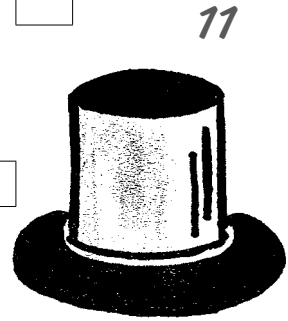
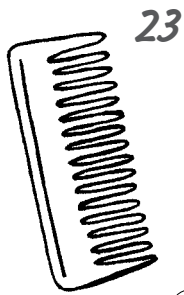
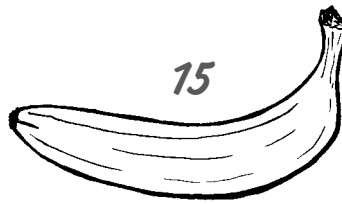
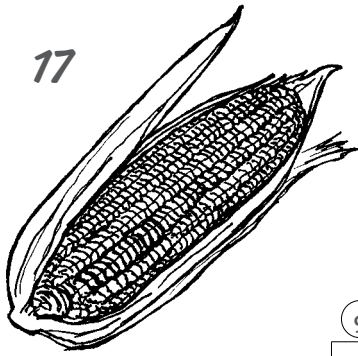
Дорисуй другу половину (віддзеркалення) сніжинок. Розфарбуй їх. ☺

Розфарбуй—замалюй колеса (так, як видно на зразку), але вживай до цього кольорових олівців. ☺

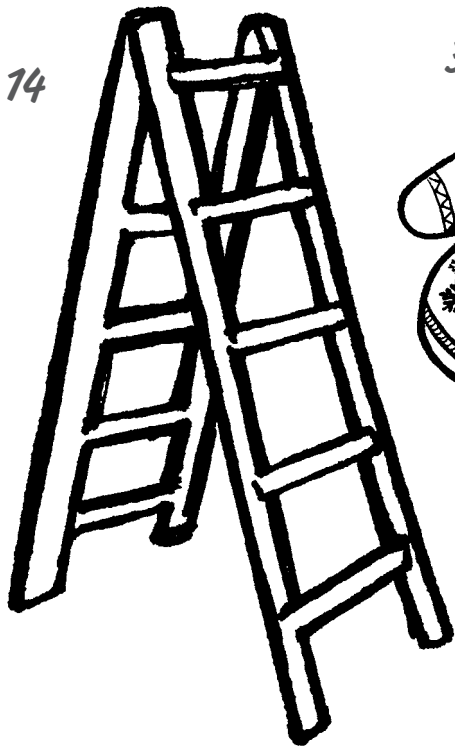
Розгадай кросворд. Розфарбуй рисунки.

A crossword puzzle grid with 25 numbered starting points for words. The grid is composed of empty squares for letters. The numbers are: 1 (vertical), 2 (vertical), 3 (vertical), 4 (vertical), 5 (vertical), 6 (vertical), 7 (horizontal), 8 (horizontal), 9 (vertical), 10 (horizontal), 11 (horizontal), 12 (vertical), 13 (horizontal), 14 (vertical), 15 (horizontal), 16 (horizontal), 17 (horizontal), 18 (horizontal), 19 (horizontal), 20 (horizontal), 21 (horizontal), 22 (horizontal), 23 (horizontal), 24 (horizontal), 25 (horizontal).

Катерина Степан

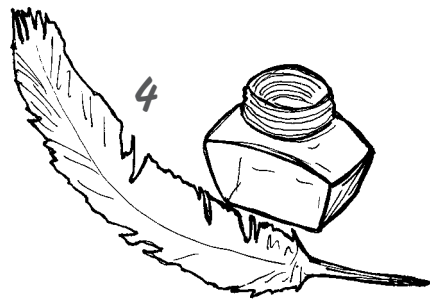
14

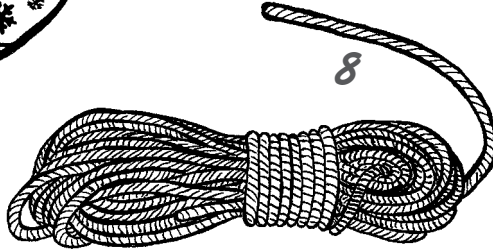
3

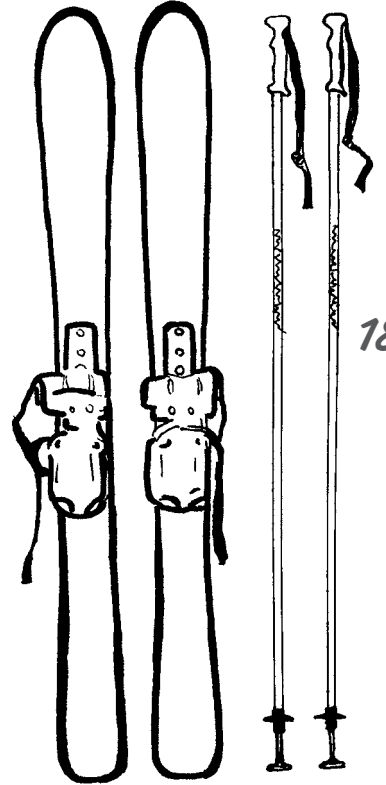
4

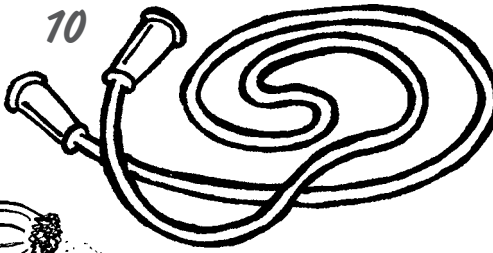
8

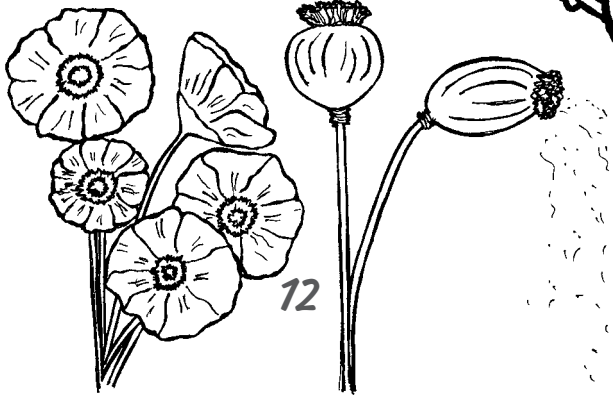
18

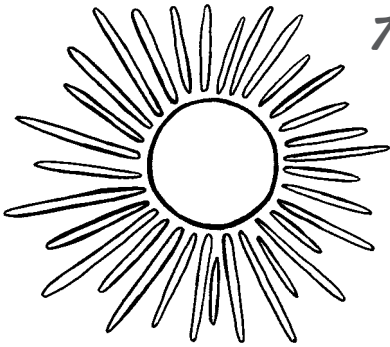
10

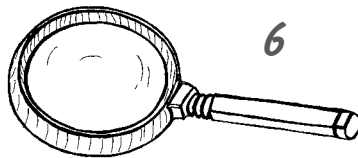
22

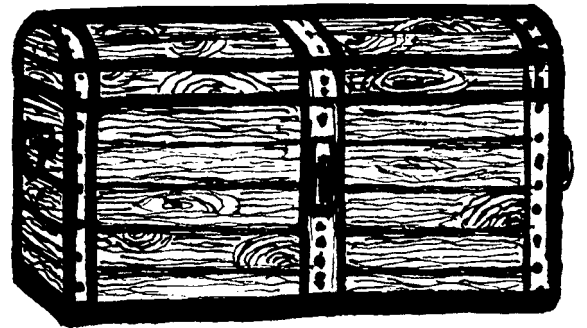
12

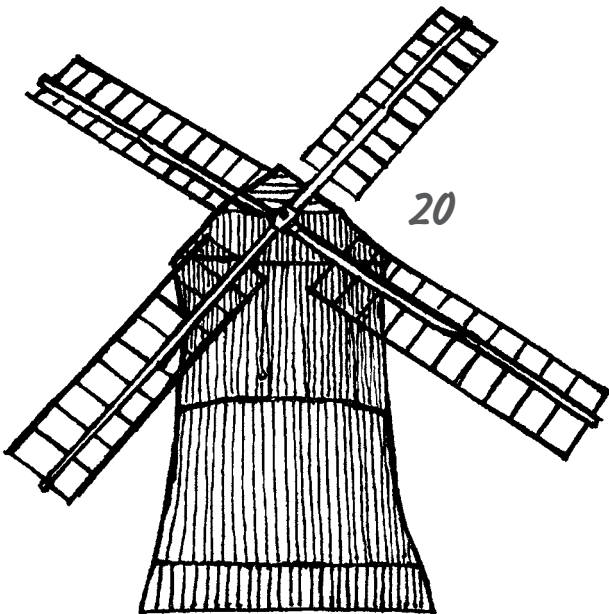
7

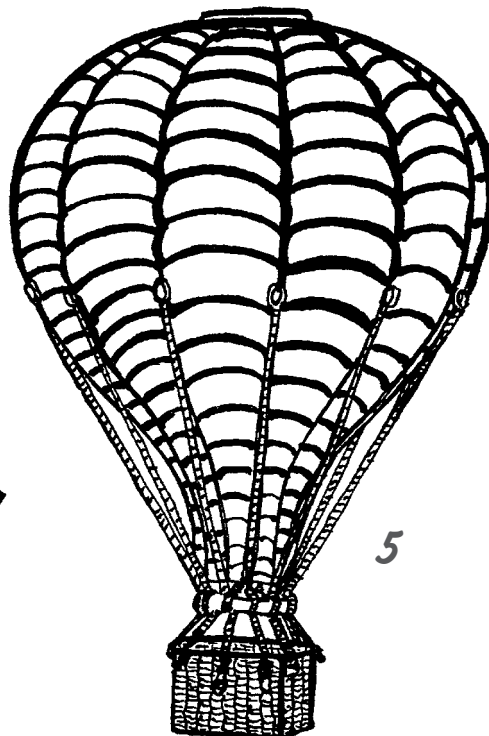
6

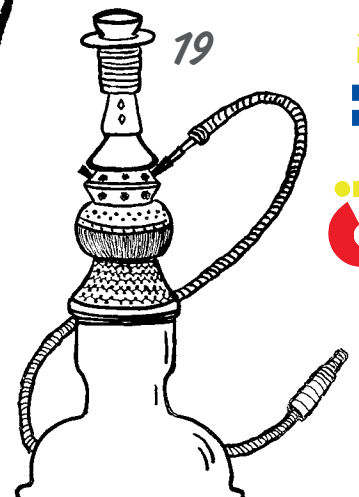
20

5

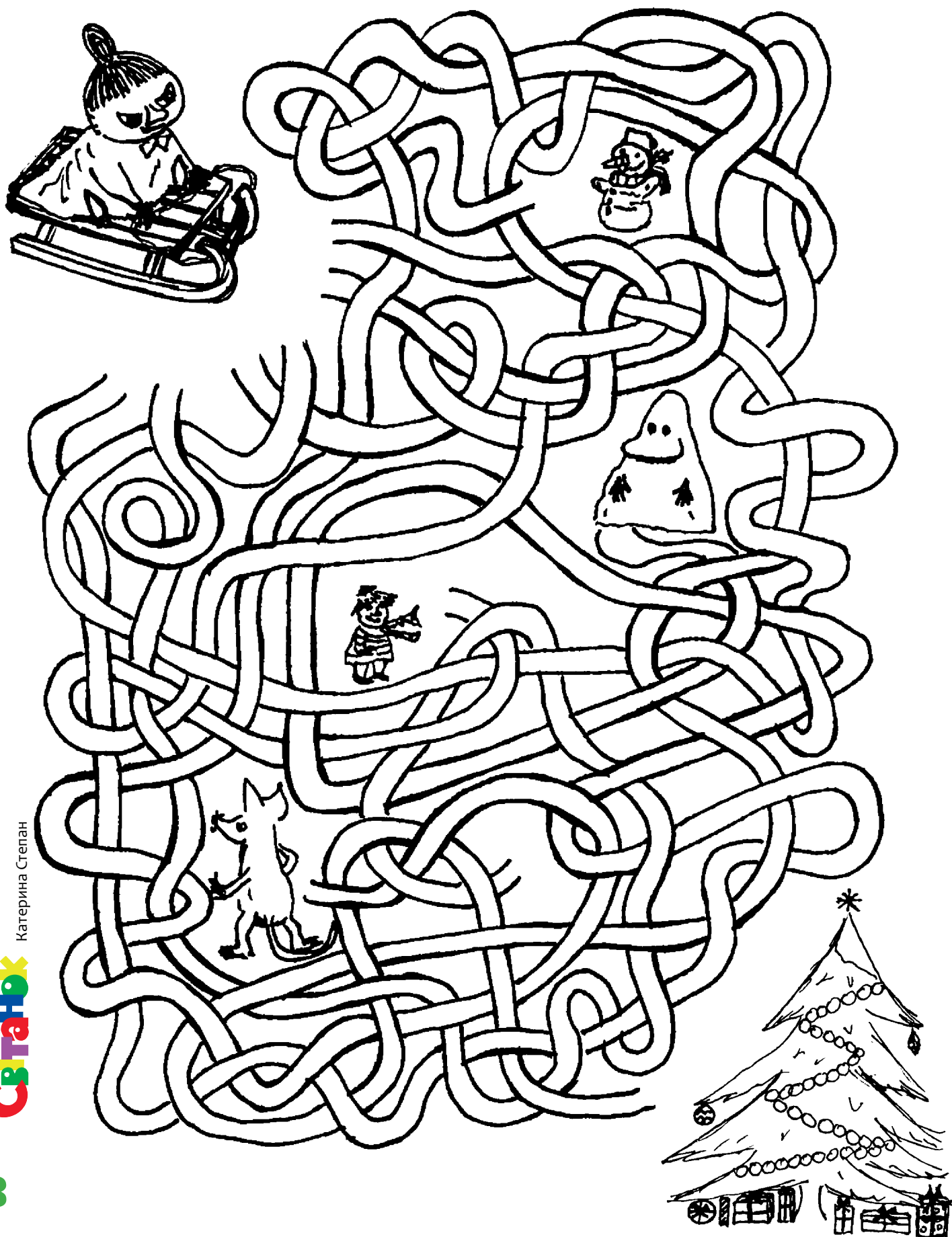

19

7

Маленька Мю, як то вона, хоче добратися до ялинки (та подарунків ☺) першою. Познач їй безпосередню дорогу, так щоб нікого не зустріла по дорозі і, що важливе, нікого не пошкодила. Розфарбуй рисунок. ☺

КОЗАЦЬКІ ДЖУРИ

Запорізька Січ — поселення, яке було засноване майже 500 років тому за дніпровськими порогами, на острові Хортиця. Його утворили люди, які тікали від панської неволі, бо хотіли бути вільними й захищати свій край від ворогів. Ці люди ставали козаками. Жінкам суворо забороняли з'являтися на Січі, а от хлопчики туди потрапляли. Одних привозили самі батьки, щоб навчити військовому мистецтву; інших (таємно від батьків) козаки заманювали гостинцями, лестощами і везли на Січ. Козакам хотілось мати родину, тож вони втішались тим, що брали собі хлопчиків. Найчастіше це були діти-сироти, за якими ніхто не жалкував. Часто дорослі їх всиновляли. Діти теж ставали козаками, але перед тим мали пройти важку школу табірною виховання.

«Гість із Запоріжжя» (Картина художника Фотія Красицького, 1916)

Джерело: uk.wikipedia.org/wiki/Красицький_Фотій_Степанович

Поки хлопчики були малі, то знаходилися при «кабицях». Так називали печі, на яких готували їжу всьому козацькому товариству. Маша грілася біля них, завжди були нагодовані і, по мірі сил, допомагали кухарям. Вони прислухалися до розмов дорослих, бачили все, що відбувалося довкола і поступово переймали звичаї і традиції запорожців. А коли приходили кобзарі, то із задоволенням слухали їхній спів і наповнювалися любов'ю до України. Займалися і фізичними вправами — боролися, бігали, стрибали, билися на дерев'них шаблях чи списах, стріляли з луків.

Козацький джура (автор — Степан Бойцун, 2013)

Джерело: arts.in.ua/artists/VojStepan/w/354384

Коли ж хлопчикам виповнювалося 12 років, то життя їх круто мінялось: вони ставали «джурами». Це слово перського походження і означає «товариш». Джури виконували обов'язки зброєносців, в основному при козацьких стар-

Кожен джура мріяв бути схожим у військовому мистецтві на козака

Джерело: indragop.org.ua/news/chi_kozackogo_vi_rodu/2014-05-18-782

шинах — підносили їм зброю, чистили її, поралися біля коня, подавали баклагу з водою чи

Сучасні «козаки на Хортиці»

nationalcorps.org/jarmarok-na-hortic-zaporozk-kozaki-majsterklasi-smachn-vareniki-ta-mlinc/

тютюну, щоб набити люльку. Під час походів — перебуваючи в степу чи на морі — хлопчики ділили всі труднощі й небезпеки зі своїми названими «батьками» й старшинами. Їх ніхто не жалів, вони й справді були молодшими бойовими «товаришами» й побратимами досвідчених,

Джерело:

Вони набули великого досвіду й намагались якнайкраще показати себе: відважні, легкі й спритні, постійно готові до бою юнаки наганяли великий страх на турків і татар. Вони брали участь у далеких походах у Крим, доходили на своїх швидких човнах — «чайках» — аж до берегів Туреччини, до самого Стамбула. А коли повертались на Січ із великою здобиччю, золотом і коштовностями, то гуляли й влаштовували різні змагання — кінні і піші.

Вони перестрибували кіннями через рівчаки й тини, підкидали вгору шапки й прострілювали з рушниць, вибігали верхом на круті могили, рубалися на шаблях «до першої крові» й билися навкулачки. Таких вправних воїнів і витривалих

людей не було ніде в Європі, тому правителі багатьох країн уважали за честь для себе запросити на службу козаків. А колишні джури ставали старшинами — полковниками і, навіть, гетьманами Війська запорозького. І це тому, що пройшли добру школу виховання козацьких джур на Січі... Вона зробила їх справжніми патріотами і захисниками рідної землі.

Сучасні «джури» із «козаками». Відтворення минулого...

Джерело: life.pravda.com.ua/culture/2018/07/27/232369/

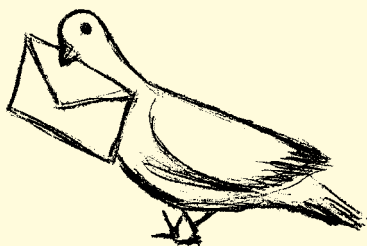
інколи набагато старших за них, козаків. Гинули хлопчики в бою так само або, навіть частіше, ніж дорослі.

Ті ж, кому пощастило вижити й досягти 21 року, перетворювалися у справжніх козаків.

Сучасні хлопці й дівчата, продовжуючи славні традиції козацтва, об'єднуються в товариства «козацьких джур». Вони проводять різні змагання, загартовують

тіло й дух, щоб бути винахідливими, сильними, спритними і, в разі потреби, захистити Батьківщину від ворогів.

Олександр Любич

«СВІТАНКОВА» ПОШТА

Алла Кирда-Омелян

Світлини: авторки

УРОКИ УКРАЇНОЗНАВСТВА

Подув вітер війни і розніс українські зернятка по всьому світу. Понад 2 мільйони маленьких українців через російську агресію опинились у різних країнах. Ще сотні тисяч виїхали з родинами за кордон до повномасштабного вторгнення. Переважна більшість дітей та підлітків пішла навчатися до місцевих закладів освіти: польських, німецьких, чеських, словацьких... Як успішно інтегруватися у місцеву громаду і, водночас, залишитися українцями, зберегти ідентичність? Відповідь на це питання шукають і новоприбулі, і ті, хто вже проживає у різних країнах досить тривалий час.

Міністерство освіти і науки України рекомендує звернути увагу на опанування так званого українознавчого компоненту і планує закріпити відповідні рішення у міждержавних документах. Для вивчення дітьми української мови й літератури, історії України та географії пропонується кілька способів: заняття онлайн, факультативні шкільні заняття з українськими вчителями, де є великі спільноти українців, навчання в освітніх осередках за кордоном, як-от у суботньо-недільних школах.

Слід зазначити, що зацікавленість у вивченні української мови та українознавчих дисциплін існує давно. Чимало родин, які виїхали з України набагато раніше, дбають про те, щоб їхні діти знали про те, що мають українське коріння. Наприклад, суботню школу «Зернятко» було організовано батьківською спільнотою у Лозанні ще 10 років тому. Можливо, досвід роботи цієї української школи буде цікавий читачам і комусь стане у пригоді.

Протягом восьми років основними шкільними предметами у «Зернятку» були українська мова та українські співи, які органічно доповнювалися літературно-музичними вечорами, театральними постановками, майстер-класами, святкуванням Різдва Христового, Великодня, Дня Незалежності України... Два роки тому для вивчення економічної, політичної, соціальної, культурної, історичної проблематики України, а також життя української діаспори за кордоном, старшим учням запропонували нову дисципліну — українознавство.

Пригадую наші перші уроки. Запитую учнів про їхній зв'язок з Україною. Досвід у всіх різний: одні

діти народилися в Україні, там жили і відвідували школу, але через війну довелося все змінити; другі — теж народилися в Україні, мають там багато

рідних, але були змушені рятуватися з близькими (найчастіше з мамою чи бабусею) від повномасштабної агресії і піти до першого класу за кордоном; треті — народилися за кордоном ще до війни в українській або змішаній сім'ї й, хоча почуваються комфортно на своїй новій батьківщині, прагнуть вивчати українську мову, дізнаватися про історію та культуру своїх пращурів.

Запитую учнів, із чим у них асоціюється Україна. Відповіді різняться та збігаються водночас: «З родиною», «З блакитно-жовтим прапором», «Із тризубом і гімном», «З червоною калиною», «З полем соняхів», «Із борщем», «З варениками», «Зі смачними цукерками» і, на жаль, у багатьох — «Із війною».

Говоримо про трипільську культуру, союзи прадавніх та східних слов'ян. Чую сумніви допитливих дітлахів, чи існує зв'язок між такою давниною і сьогоденням. Розповідаю про заснування сучасних українських міст: Чернігова, Новгород-Сіверського, Глухова — сіверянами, Коростеня, Овруча, Малина — древлянами, Буська — волинянами, Києва, Вишгорода — полянами... Віртуально переміщаємося до столиці України, де буквально на кожному кроці зустрічаються нагадування про історичне минуле.

Зі знаменитої праці Нестора Літописця *Повість минулих літ* відомо про одного з 12-ти апостолів, обраних Ісусом Христом і першим покликаного до служіння, Андрія Первозваного, що відправився зі Скіфії на північ уздовж Дніпра. Зачарований місцевими краєвидами, святий Андрій зійшов на один із пагорбів, установив дерев'яний хрест на дніпрових кручах і передрік виникнення Києва: «На цих горах засяє благодать Божа, і буде великий град і багато церков буде побудовано». У XI столітті внучка князя Ярослава Мудрого побудувала тут жіночий монастир — перший на Русі на честь святого Андрія. На цьому місці, за припущенням відвіданому святим Андрієм, кияни протягом багатьох століть будували дерев'яні церкви на честь апостола. До наших днів збереглася кам'яна Андріївська церква, пам'ятка архітектури та монументального живопису світового значення, збудована у XVIII столітті за проектом видатного

італійського архітектора Бартоломео Растреллі. Сьогодні вона є однією з візитних карток Києва. Ця окраса столиці височіє на Андріївській горі. Узвіз, відомий виставкою-продажем живопису і виробів народної творчості, що починається біля підніжжя церкви, теж називається Андріївським. У 2000 році

в історичному центрі міста було встановлено 8-метровий пам'ятник апостола Андрію, що нині височіє на однойменній площі.

Пригадуємо заснування столиці України. Як писав Нестор Літописець: «Коли ж поляни жили окремо і володіли родами своїми... то було (між них) три брати: одному ім'я Кий, а другому – Щек, а третьому — Хорив, і сестра їх — Либідь... І сидів Кий на горі, де нині узвіз Боричів, а Щек сидів на горі, яка нині зветься Щекавицею, а Хорив — на третій горі, од чого й прозвалася вона Хоривицею... Зробили вони городок (і) на честь брата їх старшого назвали його Києвом... Були вони мужами мудрими й тямущими і називалися полянами». Звісно, що історичні особи з часом можуть обрости легендами, однак, записи Нестора підтверджуються археологічними знахідками, даними інших істориків того часу та топонімією. Якщо ми прогуляємося сучасним Києвом, то на власні очі побачимо те, про що розказував Нестор Літописець у XII столітті: Боричів узвіз, який вважають однією з найдавніших вулиць міста, вулицю і провулок Хорива, гору Щекавицю, де наразі створено однойменний ландшафтний заказник, а також Щекавицьку площу, річку Либідь — праву притоку Дніпра на території столиці, Либідську площу, станцію метро «Либідська»...

Переходимо з дітьми до постатей інших київських князів. Говоримо про цікаві та маловідомі факти біографії та вшанування їхньої пам'яті нащадками у різних куточках України та світу.

Історичне урочище Аскольдова могила та Аскольдів провулок у Києві, вулиці та провулки названі на честь князя Аскольда у Харкові, Кременчузі та Запоріжжі, а також вулиця Аскольда і Діра на Миколаївщині нагадують нам про перших князів Київської Русі, чий імена пов'язані з ранньою історією нашої держави, прийняттям хрещення, військовими походами, налагодженням торгівлі із закордонними купцями.

Олегівська вулиця у столиці, пам'ятник Олегу у Переяславі та провулок Князя Олега у Кременчуці наводять на думку про володаря, який об'єднав слов'янські племена в єдину державу, захистив Київську Русь від варягів та за легендою, у результаті вдалого візантійського походу прибав свій щит на воротах Царгорода.

Вулиці на честь князя Ігоря, названі у Києві, Львові, Василькові, Черкасах, Краматорську та Слов'янську, викликають спогади про правителя, який вів активну військову діяльність, розширював свою державу та, водночас, вимагав з простого люду величезну данину.

На честь княгині Ольги, відомої своїми реформами задля зміцнення центральної влади та поліпшення управління державою, а також прийняттям християнства, зведено храми й пам'ятники в Україні, Сполучених Штатах Америки, Канаді.

Пам'ятники князю Святославу відкрито у Києві, Запоріжжі, Старих Петрівцях, Маріуполі. 3-й Окремий полк спеціального призначення міста Кропивницького носить ім'я Святослава Хороброго, має на шевроні його двозуб (перший родовий знак київських князів, особистий символ Святослава, праобраз сьогоднішнього гербу України). Топоніми на честь Святослава є у багатьох населених пунктах країни і нагадують нащадкам про благородного воїна, який попереджав ворогів про похід своєю легендарною фразою: «Іду на ви!». У сучасній Україні з'явився турнір з єдиноборств під однойменною назвою. Кілька музичних гуртів присвятили цьому гаслу свої пісні. Окремий підрозділ Збройних Сил України (Сили спеціальних операцій ЗСУ), що наразі займається розвідкою та виконанням найбільш складних і небезпечних бойових завдань, своїм гаслом теж обрав цей вислів нашого сміливого пращура.

«Нічого собі, як наша історія пов'язана із сьогоднішнім днем!», – дивуються дітлахи. «Так, із сьогоденням і не тільки». Завершуємо черговий урок українознавства висловом відомого філософа Іммануїла Канта: «Шлях у майбутнє завжди лежить через минуле», над яким буде цікаво поміркувати...

Світанок — додаток «НС» для дітей
Відповідальна редакторка: Катерина Сень
Малюнки: Катерина Степан

Адреса редакції:
«СВІТАНОК» ul. Kościeliska 7 03-614 Warszawa
Електронна пошта: switanok@nasze-slowo.pl

Dodatek „Switanok” dofinansowano ze środków Budżetu Państwa.